

Spiral Dynamics og bevissthets- og verdiutviklingen

av

Jens-Erik Risom

Publisert i *Visjon* nr. 5 , 2007 (<http://www.altnett.no>). Oversatt av Eirik Svenske Solum. Publisert online på www.integralliv.no av Senter for Integralt Liv august 2008. Forfatteres kontaktinfo: jens Erikrisom@livspraksis.dk

Den spiraldynamiske utviklingsmodellen er blitt kjent av mange gjennom at den har inspirert filosofen Ken Wilber. Men faktisk spilte den også en rolle for Nelson Mandela i forbindelse avviklingen av apartheid. Og Norden sies å være sterkest ikke bare på den "grønne" postmoderne pluralismen og men også det neste avgjørende skrittet....

Boulder er en liten amerikansk by på grensen til Rocky Mountains i Colorado. Den er kjent for å være en "grønn" by, med økologisk bevisste mennesker, ofte med alternative og spirituelle interesser. Stemningen i byen er ganske annerledes enn i andre amerikanske, og for den saks skyld europeiske, byer. Den er en slags bevisst vennlighet i atmosfæren, en opplevelse av verdier av en annen og mykere art enn det mainstream-kulturen ellers byr på. Denne atmosfæren var en passende ramme for seminaret om "Spiral Dynamics" og "Personal emergence", som jeg sammen med to venner og kolleger var deltaker på i 2003.

Den texanske psykologen Don Beck (Ph.D) var reiseleder gjennom en utviklingsmodell som i spiralform beskriver menneskelige verdisett og kulturelle forandringsprosesser. Dette verdibildet har vi tidligere møtt hos Ken Wilber og i tidsskriftet "What is Enlightenment?". Her ble Beck intervjuet om sin modell. Eller rettere sagt den modellen han hadde lært å kjenne på universitetet hos sin lærer, psykologen, professor Clare W. Graves, ved Union Collage i New York.

Clare C. Graves forskning

I 1952 begynte Graves det han betegner som et høydepunkt i sin karriere; en stor undersøkelse av tusenvis av menneskers verdier og livsforestillinger. På bakgrunn av denne og liknende undersøkelser som inkluderer mer enn 50 000 personer, kunne Graves tegne et dynamisk og evolusjonært bilde av menneskelig adferd og av verdier og bevissthetsformer. Dette bildet fikk form av en spiral (derav navnet Spiral Dynamics eller spiraldynamikk), som beskriver veien fra de eldste, mest primitive overlevelsesstrategier til stadig mer sofistikerte og effektive måter å takle tilværelsen på. Bak enhver adferd gjemmer det seg et verdsett, oppdaget Graves. Og bak ethvert verdsett gjemmer det seg en bevissthetsform som sanser og registrerer verden på en spesifikk måte, avhengig av de livsomstendighetene man befinner seg i.

I en presentasjon av sine forskningsresultater, i tidsskriftet *The Futurist* i 1974, erklærer Graves: "For mange mennesker ser fremtiden mørk ut på bakgrunn av hva de synes er et samfunnsmessig, moralsk sammenbrudd – både i den offentlige og den private sfære. Min forskning, gjennom mer enn 20 år som psykolog interessert i menneskelige verdier, antyder at det virkelig skjer noe med det menneskelige verdsett, men at det ikke i lik stor grad er et sammenbrudd som det er et tegn på menneskelig sunnhet og intelligens. Min forskning viser at mennesket er i ferd med å lære at verdier og levemåter som var gode i én fase av utviklingen, ikke lenger er adekvate på grunn av endrede livsforhold." (1)

Graves skriver videre: "Den feil de fleste mennesker begår når de tenker på menneskelige verdier er at de antar at den menneskelige natur er noe uforanderlig og at det er ett enkelt verdsett man skal leve etter. En slik antakelse er ikke i overenstemmelse med min forskning. Mine data viser at den menneskelige natur er et åpent, konstant utviklende system, et system som skrider frem gjennom kvantesprang fra én stabil tilstand til den neste gjennom et hierarki av ordnede systemer. Kort fortalt foreslår jeg at det modne menneskets psykologi er en utfoldende, fremspirende, svingende, spiralisk prosess." (1)

Den var denne utfoldende, fremspirende, svingende, spiraliske prosessen Don Beck og hans medundervisere forsøkte å åpne seminardeltakernes øyne for. Gjennom foredrag, musikk og visuell input, bl.a. klipp fra utvalgte spillefilmer, fikk vi en intensiv reise gjennom

utviklingsspiralen – og antydninger om hvordan modellen kan omsettes til konkret innsikt og handling.

Hvordan ser modellen så ut? Kort fortalt oppdaget Graves at han kunne kartlegge åtte typiske verdisett som alle har en spesifikk historisk bakgrunn og en spesiell kulturell og psykologisk uttrykksform. For å gjøre tilegnelsen lettere brukte Beck og hans medarbeider Christopher C. Cowan noen fargekoder til utviklingsspiralen, en farge til hver fase. (2)

For å forklare spredningen av disse verdisettene i den befolkningen brukte de ordet MEME, som representerer en kode, et bio-psyko-sosial-spirituel DNA-program, et blueprint, som sprer seg gjennom kulturen og som utfolder seg gjennom alle former for kulturelle uttrykk. (3) Hver utviklingsfase dramatiserer et bestemt MEME eller verdisett, individuelt og kollektivt. Her følger en sammenfattende beskrivelse av de enkelte utviklingsfasene. (4)

Beige

Den første fasen fikk fargekoden beige. For hundretusener av år siden, tilbake i menneskehetens barndom, før samfunnene ble skapt, før myter og ritualer tok form, levde menneskelignende vesener i små grupper, som jegere og samlere. De søkte sammen for å klare seg, for å overleve, for å jakte i fellesskap, for å beskytte seg mot vind og vær og truende medskapninger. Adferd var styrt av instinkter og vaner, og bevissthetsformer enda dypt rotfestet i det dyriske. Dette første trinnet i den menneskelige utvikling varte i titusener av år. Hvis livsomstendighetene for det moderne mennesket plutselig skulle bli tilsvarende primitive og arkaiske, vil beige bli reaktivert. Beige er også aktiv hos spedbarn, hos visse senile og demente, mennesker under hungersnød og noen ganger under alvorlig psykologisk press.

Fiolett

Den andre fasen fikk fargekoden fiolett. For kanskje 50 000 år siden begynte smågruppene å utvikle klaner til stammer, der kjennskap til blodsbandene ble viktig for overlevelsen. Man ble passet på av klanen, og enkeltindividet eksisterte bare i kraft av sin rolle i fellesskapet. Verden ble et magisk sted, hvor gode og onde krefter hersket. Gjennom ritualer og tabuer ble balansen med den ikke-jordiske verden sikret, til forfedre og totemdyr. Sjamanen og høvdingen eller

matriarken fokuserte stammens identitet og regelsett. Det allmenngjorte, individuelle jeg hørte fortsatt framtiden til. Gruppen var det altoverskyggende; uten den var man ikke-eksisterende. Det fiolette verdissetet er tilstede blant naturfolk og spiller også en rolle i visse andre grupperingen, hvor tilhørighet understrekes av ritualer og fetisjer (f.eks lagsport).

Rød

Den tredje fasen fikk farvekoden rød. Dette er fasen der enkeltindivider bryter ut av klanens favntak for på egne premisser å kjempe seg fram i verden. Tilværelsen er en jungel, hvor den sterkeste og smarteste vinner. Bærende kvaliteter er impulsivitet, styrke, hensynsløshet, stolthet. Man føler ikke skyld, men er redd for skam og for å tape ansikt. Imperiebyggere, hvor den sterke lederen garanterer de lydige undersåttens privilegier (så lenge de ikke truer hans posisjon). Mennesket er alene og et rovdyr, som skal beskytte seg mot andre rovdyr. Det er en primitiv form for selvfølelse og individualitet, som er forskjellig fra beige sine instinktbaserte reaksjonsmønstre. Historisk sett var dette utbredt fra for 10 000 år siden, på begynnelsen av en kollektivt sett mannsdominert utvikling. Idag bl.a. uttrykt av subkulturer som rockere, innvandrerbänder og andre voldelige kriminelle.

Blå

Den fjerde fase fikk fargekoden blå. Historisk sett vokst fram i de store lovgivernes epoke: Moses, Hammurabi, Manu, Fu Shi, der alle formidlet en høyere moralkodeks til en menneskehet plaget av det røde verdissetets anarki og destruktivitet. Sammenhengskraften i de stadig voksende samfunnene ble sikret med innføringen av faste regler for adferd og samkvem med andre. I stedet for den uhemmede utlevelse av begjær, materialitet, seksualitet og dominans ble det nå gjeldende en høyere regel, ofte gitt fra en guddommelig kilde. Skyld og straff ble påført den som ikke ville eller kunne innrette seg. For den som kunne fikk livet mening, orden og formål. Man kjenner sin plikt og vet hva som er riktig og galt (det står i den hellige bok og gjøres kjent av prester og andre øvrighetspersoner). Ved å gjøre det riktige og kjenne sin plass i det sosiale hierarki sikres belønning i fremtiden – ofte først etter døden, i det evige liv. Disse verdiene finnes i dag blant annet i bibeltro kretser, hos fundamentalister av ulik art, tradisjonalistiske og nasjonalistiske lag i befolkningen, visse speiderbevegelser og andre moralistiske grupperinger.

Oransje

Den femte fasen fikk fargekoden oransje. Som reaksjon på den sosiale kontrollen med den enkeltes liv og verdensanskuelse kom denne fasen, den vitenskapelige, strategisk tenkende og enkeltmenneskets gjenerobring av muligheten for selv å finne svar og personlig utfoldelse i retning av "det gode liv". Fasen korresponderte med den europeiske renessansen, opplysningstiden og gjennombruddet til det moderne, med de første spirer blant de gamle grekernes fremste filosofer. Det handler om å erobre verden, intellektuelt – gjennom vitenskapelig disiplin og innsikt – og materielt, gjennom innovasjon, kolonialisme og kapitalisme. Det liberale menneskets ledeord – enhver er sin egens lykkens smed – med et visst hensyn til andre (de kunne jo bli den neste kunde i butikken). Man bruker fritt av klodens ressurser og tenker ikke mye på de langtrekkende konsekvensene. Dette MEME dominerer, sammen med det blå, jorden i vår tid. Omtrent halvparten av alle planetens seks milliarder mennesker er ifølge spiraldynamikken bærere av disse verdsettene. Men det er det oransje som setter dagsorden i det globale rom. Utover i Vesten, og f.eks. i Kina, er de frie markedskreftene sluppet løs med en bakgrunn av en blå kontroll.

Grønn

Den sjette fasen fikk fargekoden grønn. Som en reaksjon på den uhemmede materialismen, det vitenskapelige presteskapet og tilbedelsen av enkeltindividets suksess, kom de bløte verdiene. Det er et igjen et fokus på gruppens og fellesskapets behov, men denne gangen uten doktriner eller en sannhet utenfra. Snarere et ønske om at den enkelte vender seg innover og gjennom egne følelser finner dypere verdier som kan gi ham eller henne en samhørighet med likesinnede. Det er en tro på likhet, enhet, forskjellsløshet, konsensus. Ingen kan ta patent på sannheten (dét er den eneste sannhet), alt er relativt, alle hører med i samme broder- og søsterskap – så lenge de innretter seg etter denne tenkningen. Det er stor inklusivitet overfor minoritetsgrupper og det fremmede, f.eks. innvandrere, andre kulturer, ofte en sverming for det som er annerledes, det eksotiske, en følsomhet overfor de som er dårligere stilt enn man selv er. Dette kalles også pluralistisk relativisme. Ulempen? En slags postmoderne utgave av janteloven. En urealisme og bløtsøthet i konfrontasjon med verdens barske problemer. Positivt en idealisme og en verdsettelse av åndelige verdier, en sans for det egentlig menneskelige.

Disse seks utviklingsfasene har som fellestrekk impulsen til overlevelse. Helt fra savannens første mennesker til nåtidens forretningsmann og sosialrådgiver. Deres bevissthet er forskjellige, deres livssyn og verdsett er som dag og natt, men oppgaven er den samme: Å sikre seg og sine i en verden full av farer og risiko for sult og nød. Til sammen representerer de den første rekken eller den første orden (på engelsk "first tier") i menneskets skapelseshistorie. De er ikke seks isolerte trinn i evolusjonens elv; snarere forskjellige landskap som vannet spiralistisk bukker seg gjennom, med bløte overganger, løp, vannfall og avviklingsprosesser. Og ethvert tidligere trinn inkluderes i det nye. Transcenderer og inkluderer, som Ken Wilber formulerer det. Slik har den sjette fasen alle de fem foregående bevissthetsformer inkludert, klare til å utfolde seg igjen i det øyeblikk omstendighetene måtte endre seg.

Den andre orden

Spiraldynamikken slik Graves formulerte den, legger til grunn enda to faser til; to verdsett av en annen orden (kaldt "second tier"). Graves mener at det 20. århundre frembragte to kollektive bevissthetsspirer, med helt forskjellige syn på tilværelsen enn de første seks.

De to nye bevissthetsformene det er snakk om er enda kun utbredt visse steder, f.eks. i Skandinavia og New Zealand og enkelte steder i USA. Denne tenkningen utfoldes blant toppen én prosent av jordens befolkning. Den springer ut fra forandrede livsomstendigheter – at verden i høyteknologiens og informasjonssamfunnets tidsalder har blitt en global landsby, som står overfor noen ekstremt vanskelige utfordringer. Disse synes ikke å kunne løses gjennom de første seks strategier. Denne objektive situasjonen er med på å vekke de grønne, pluralistiske bevissthetslagene i retning av en mer overordnet forståelse, ikke så mye basert på følelser, men i høyere grad på viten og innsikt. Men Graves' egne ord: "Det nåværende øyeblikk er kjennetegnet ved at våre samfunn forsøker å takle den vanskeligste og samtidig mest spennende overgangen som menneskearten til dags dato har stått overfor. Det er ikke bare en overgang til et nytt tilværelsesplan, men starten på en helt ny "sats" i den menneskelige symfoni". (5)

Gul

Den syvende fasen, den første i den andre ordenen, har fått fargekoden gul. Den er kjennetegnet ved at enkeltindividet finner igjen sitt personlige ståsted, men denne gang med lydhørhet overfor de som befinner seg i andre livsomstendigheter og derfor orienterer seg ut fra andre verdsett. Det er en uttalt evne til å være fleksibel og nytenkende, spontan og selvstendig. Verden ses som en kaotisk organisme, som man med innsikt kan manøvrere hensiktsmessig i. Fokus er på hva som virker og ikke på hva man tror eller mener. Man er ikke redd for hierarkier og forstår evolusjonen som en fremadskridende bevegelse mot stadig høyere organiseringsformer og bevissthetstrinn. De forskjellige formene for kompetanse er et naturlig ledd i utviklingen. Tilværelsen blir mindre tvangspregget, med mer fokus på vøren og autonomi, inkludert en synergi gjennom forskjellighet og uavhengighet i overenstemmelse med andre. Man trives i tider med forandring og uvisshet.

Turkis

Den åttende fargen, den andre i den andre orden, har fått fargekode turkis. Den tar ett skritt videre fra gul sin autonomi og den ensomheten som kan ligge i å skulle konfrontere og løse oppgaver selv. Den turkise tenkning er kjennetegnet ved et helhetssyn hvor alt er sammenvevd i et ordnet, harmonisk mønster, som selvet er en del av. Perspektivet er globalt; individet er en del av en kollektiv bestrebelse, som prøver å forholde seg ansvarlig til globale kriser og utfordringer. Følelser knyttes til forståelse. Holistisk, intuitiv. I denne fasen fremstår det spirituelle som en naturlig del av helhetsforståelsen, i en ikke-sekterisk forstand.

Selv om det kanskje ikke er mer enn én prosent av alle mennesker som er i berøring med den annen ordens tenkning, har den ifølge Beck og Wilber fem prosent av all innflytelse. Og den er stigende. Clare Graves skal ha sagt at når gul er i full blomstring, vil verdens befolkning bare være halvparten så stor som den er i dag. (6)

Tenkning med utspring i den andre orden er på forkant med utviklingen. Interessen for globale forhold, transpersonlig psykologi og integrative bestrebelses er uttrykk for denne tendensen. Denne tenkningen forholder seg inklusivt til hele spiralen. Med Ken Wilbers ord: "Hele spiralens sunnhet er den primære ledetråden – ikke en forkjærlighet for en bestemt fase." (7) Don Beck formulerer ståstedet slik: "Fokus er ikke for forskjellige typer mennesker;

det er på typer i mennesker." (8) Med andre ord: Intet menneske er én farge. Den enkelte kan være identifisert med og dominert av en bestemt form for tenkning, av bestemte verdier, men har ofte også tilgang til noen av de andre verdsettene. Dette betyr også at man må skille mellom hvilke faser man har adgang til mer intellektuelt og så hvor ens "MEME-tyngdepunkt" ligger. Man kan tenke gult, men samtidig leve sitt faktiske liv, følelsesmessig og eksistensielt, i de lavere fasenes mer selviske verdner.

Samtidig skal det være en parathet hos det enkelte menneske til å sette sine overbevisninger i bevegelse. "Uansett hvor mange vitenskapelige bevis man legger på bordet, så vil det ikke gjøre inntrykk på den oransje aggresjonen. Uansett hvor mye den fyller, vil en turkis helhetsbevissthet ikke kunne avhjelpe grønn fiendtlighet." (9)

Wilber fremhever også at modellen ikke inkluderer de forskjellige bevissthetstilstandene (søvn, drøm, våken, høyere bevissthet) og ikke heller de høyere, transpersonlige bevissthetsformene. Spiraldynamikken representerer primært én utviklingslinje, blant mange andre, et stykke opp på erkjennelsens fjell. Men det er en linje som elegant beskriver bevissthetens utviklingshistorie og manifestasjonen av menneskelige verdsett i samspill med bestemte livsbetingelser. Ifølge Wilber er de ikke bare noe man passerer igjennom i selvets utfoldelse. De representerer nærværende, permanente egenskaper og løsningsstrategier. Når de en gang har vist seg, kan de aktiveres under passende livsomstendigheter. (10)

Til alle tider har det vært mennesker som gjennom trening og bevisst utvikling har brutt gjennom til høyere bevissthetstrinn, også trinn ut over det spiraldynamikken beskriver. Vi kjenner det fra mysikken i øst og vest. På denne måten kan enkeltmennesker få kjennskap til trinn og erfaringer som først langt senere blir almenngjorte. Det er likevel først når tilstrekkelig mange enkeltindivider har erfaringer av det nye, at det vil bli en overgang til neste trinn. Slik var det med de tidlige fasene og slik vil det sikkert bli fortsatt. Men, som Wilber fremhever, var det bare ca. tusen mennesker som tegnet den italienske renessansen, som jo i spiraldynamikkens lys ble startskuddet til den moderne tidsalder og de verdiene som fortsatt rider på toppen av evolusjonens bølge (11).

Korall og den tredje orden

Avslutningsvis skal det nevnes at Beck og Cowan har antydnet en niende fase, med fargekoden korall. Beck uttaler seg likevel ikke mye om hva dette kan innebære, siden dette verdisettet bare er i sin begynnelse. Det er en høyere, ikke-selvisk oktav av rød (slik som turkis ses som en høyere oktav av fiolett), kanskje med en transegoistisk utgave av at intet er absolutt godt og intet absolutt ondt? (12) Wilber derimot er ikke redd for å komme med sine syn, som handler om en tredje orden ("Third tier"). Foreløpig primært formulert i romanen Boomeritis, hvor utsagnene legges i munnen på noen av lærerkreftene på fiksjonens "Integral Institute". Her heter det bl.a.: "Når man kommer til den andre ordens turkise invå er man i besittelse av en omfattende verdenssentrisk, postkonvensjonell bevissthet. Man kan ikke bare bli ett med omgivelsene, men med alle andre mennesker. Faktisk med alle følende vesener. På denne måten forbereder turkis eller den annen orden det store spranget inn i den tredje orden, eller spranget inn i spirituell opplysning. Realiseringen av at man er ett med ånden og slik sett ett med hele skapelsen – som en direkte erfaring... Tidligere gjorde de spirituelle helter og heltinner nettopp dette – de utviklet seg til den tredje orden og en enhet med ånden. Men de var svært sjeldne. Det vi i store trekk oppdager nå er at kollektivt sett er bevisstheten under utvikling. Tyngdepunktet beveger seg langsomt oppover" (13)

Wilbers tanker om progresjonen fra den postkonvensjonelle bevisstheten imot det høyere nivåene er beskrevet i hans senere skrifter, bl.a i *Integral Spirituality* (14). Også på bakgrunn av dette synes Graves' modell å være interessant, siden den formulerer et syn på den bevissthetsmessige overgangsfasen mange tenkere – heriblant vitenskapsfolk og spirituelt praktiserende – for tiden snakker om.

Modellen i praksis

At modellen ikke bare er et luftig, spekulativt anliggende vitner bl.a. Don Becks arbeid i Sør-Afrika om. Han var konsulent for overgangsregjeringen etter apartheidstyret, bl.a. med kontakt til Nelson Mandela. Her forsøkte han å kartlegge MEME-landskapet i det plagede landet og fant et stort mangfold, helt fra fiolett til gul og kanskje turkis. Han ser seg selv som en slags ambassadør for modellens grunnsyn: at det handler om å stimulere utviklingen med respekt, uansett hvor i spiralen mennesker er, og lede mot de neste trinnene eller igjennom en forandring av en gitt fases negative manifestasjoner – i retning av noe mer helhetlige (15).

Også på et mer personlig plan kan en MEME-analyse gi mening. En dypere selvforståelse kan uttrykkes gjennom en beskrivelse av hvor utfoldet og harmonisk (eller begrenset og disharmonisk) ens adgang til de ulike utviklingsfaser man er. Man kan slik sett utarbeide sin egen "MEME-profil", konkret og visuelt i farvet kartong eller farvede treskiver, som sett under ett gir et bilde av den aktuelle balansen (16).

Modellen gir i det hele tatt et nyansert språk til å snakke om mange ulike menneskelige forhold, sosiale omstendigheter og politiske begivenheter. Det å lese en avis kan bli en helt ny opplevelse. Mellom linjene kan man se en dypere liggende virkelighet, et MEME-landskap som setter artikkelen i en langt større sammenheng enn forfatteren kanskje selv er klar over.

For å gi ytterligere mening må modellen leses fra de høyere utviklingsfasenes perspektiv, ideelt fra gul eller turkis. Da Beck på et tidspunkt undret seg over den relativt store interessen for modellen i Skandinavia, tok han seg i det og utbrøt: "Nå ja, modellen forutsier det jo." Det er bare med adgang til gul tenkning at den virkelige interessen for spiraldynamikken kan vekkes. Og det er kun med en bred basis i grønn tenkning og tilsvarende livsomstendigheter, som f.eks. i de nordiske velferdssamfunn at det gule, integrative nivå mer bredt kan bryte frem. Hvis denne teorien er riktig blir Skandinavia kanskje et riktig så interessant sted å oppholde seg de kommende tiår.

NOTER

(1) *The Futurist*, 1974, s. 74.

(2) Don Beck og Christopher Cowan: *Spiral Dynamics*, 1996, s. 67: "In the mid-1970s we made up a color-code for the vMEMEs and use it for simplicity." Se også s. 67 for en gjennomgang av fargenes symbolikk.

(3) *What Is Enlightenment* # 22, 2002 s. 110.

(4) Beskrivelsene er bl.a. inspirert av *Spiral Dynamics*, Ken Wilber: *Integral Psychology*, Claire Graves: "Human Nature Prepares for a Momentous Leap", *The Futurist*, 1974, Claire Graves: "The Psychological Map", *Personal Management*, des. 1983, samt Jessica Roemischer: "The Never-Ending Upward Quest", *What Is Enlightenment* # 22, 2002.

(5) Sitert fra *What Is Enlightenment*, # 22, 2002.

- (6) Ifølge Don Beck på "Personal Emergence"-seminar i Boulder 2003.
- (7) Ken Wilber: *Integral Psychology*, 2000 s. 231.
- (8) *Integral Psychology* s. 42.
- (9) *Integral Psychology* s. 230.
- (10) *Integral Psychology* s. 48.
- (11) Video med Ken Wilber fra www.integralnaked.org om spiraldynamikk og amerikansk innenrikspolitik.
- (12) Ifølge Don Beck på "Personal Emergence"-seminar i Boulder 2003.
- (13) Ken Wilber: *Boomeritis*, 2002, s. 274.
- (14) Ken Wilber: *Integral Spirituality*, 2005.
- (15) *What Is Enlightenment* # 22, 2002.
- (16) F.eks. etterprøvd i undervisning av SpiralSeminars, København og Nr. Snede 2005, info@spiralseminars.dk.
- (17) Intervju med Don Beck, "Transforming the Nordic region", 2003, www.spiraldynamics.se

Andre kilder:

Don Becks organisation: www.spiraldynamics.net.

Christopher C. Cowans organisation: www.spiraldynamics.org
og www.clarewgraves.com.

Ken Wilbers organisasjon: www.integralinstitute.org

Bjørn Kassøe Andersen: "Et perspektiv som baner vej for udvikling",
www.direction.dk

Clare Graves: *The Never-Ending Upward Quest*, 2006

Jens-Erik Risom er kursusleder og forfatter. Leder instituttet Livspraksis som i Skandinavia og Nederland tilbyder trening, kurs og etterutdannelse i meditasjon og bevissthetsutvikling. Se www.livspraksis.dk. Denne artikkelen om spiraldynamikk er en bearbejdet versjon av et kapittel fra Jens-Erik Risoms siste bok "På sporet af elefanten - vejvisere til sundhed, selvkendskab og spiritualitet" (Borgens forlag 2007). Boken er bl.a. en innføring i den integrale tenkning og livspraksis.